

Warunkowe zawieszenie wykonania kary po nowelizacji k.k. i k.k.w. — z perspektywy zadań kuratora sądowego

MAGDALENA NIEWIADOMSKA-KRAWCZYK

Katedra Prawa Karnego Międzynarodowego
Uniwersytetu Łódzkiego

W dniu 1 lipca 2015 r. weszła w życie największa od 1997 r. nowelizacja k.k. i k.k.w. w zakresie orzekania i wykonywania środków prawnokarnej reakcji na przestępstwo¹. Wciąż jednak rodzą się nowe wątpliwości dotyczące funkcjonowania zmienionych przepisów. Wprawdzie na ocenę praktyczną omawianej regulacji jest jeszcze za wcześnie, to należy podkreślić, że istotny wpływ na prawidłowe wykonanie orzeczonych kar i środków karnych ma odpowiednie skorelowanie przepisów materialnych i wykonawczych.

Z uzasadnienia rządowego projektu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. wynika², że celem wprowadzanych nowelizacji jest próba zmiany struktury orzekanych kar, w tym zmniejszenia udziału kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania w ogólnej liczbie orzekanych kar, który obecnie wynosi ok. 60%³. Problem zaś wydaje

¹ Nowelizacja dokonana ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 20 marca 2015 r., poz. 369).

² Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk 2393, www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2393 (dostęp: 27.07.2015).

³ Por. dane statystyczne zaprezentowane w opracowaniu A. Nawój-Śleszyński, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności i warunkowe zwolnienie*

się stanowić nie tyle odsetek orzekanych kar tego rodzaju, ile ilość kar, których wykonanie zostaje zarządzone w okresie próby.

Problematyka związana z orzekaniem warunkowego zawieszenia wykonania kary oraz wykonywaniem tego typu orzeczeń jest szeroka i jej całkowite omówienie nie mieści się w ramach niniejszego opracowania. Dlatego też zostanie ona ograniczona do zagadnień najważniejszych z punktu widzenia zadań kuratora sądowego, związanych z wykonywaniem tego typu orzeczeń.

Przede wszystkim należy wskazać, że art. 69 § 1 k.k. przewiduje możliwość warunkowego zawieszenia wykonania wyłącznie kary pozbawienia wolności. Czyni to zadość formułowanym w literaturze przedmiotu postulatом zniesienia warunkowego zawieszenia wykonania kar wolnościowych⁴, w tym zwłaszcza kary ograniczenia wolności, która *de facto* ma sama w sobie charakter probacyjny⁵. Ponadto wskazać trzeba, że orzekanie warunkowego zawieszenia kar wolnościowych miało na przestrzeni lat 2007–2012 charakter marginalny i wynosiło w przypadku grzywny ok. 2%, kary ograniczenia wolności zaś ok. 3%⁶. Z punktu widzenia wykonywania kary, taka zmiana likwiduje problem ewentualnej kontroli okresu próby i orzeczonych przez sąd obowiązków.

Kolejną istotną zmianę w przepisach materialno-prawnych stanowi określenie przesłanek formalnych warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności. Zgodnie bowiem z treścią art. 69 § 1 k.k. sąd może warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności orzeczonej w wymiarze nieprzekraczającym roku, o ile sprawca w czasie popełnienia przestępstwa nie był skazany na karę pozbawienia wolno-

z odbycia reszty kary pozbawienia wolności a populacja więzienna, PWP nr 71, Warszawa 2011, s. 111.

⁴ Zob. W. Zalewski, *Krytycznie o zawieszeniu wykonania kary w polskim prawie karnym*, [w:] *Kary i środki wolnościowe w perspektywie praktyki orzeczniczej i wykonawczej*, red. T. Kalisz, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 33, 2014, s. 149 oraz podana tam literatura.

⁵ Por. S. Lelental, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary*, [w:] *System prawa karnego*, t. 6. *Kary i środki karne*, red. M. Melezini, Warszawa 2010, s. 1051.

⁶ Dane statystyczne podają za: M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 69 k.k. pkt 12, stan prawny na dzień 01.09.2014 r.*, LEX EL www.lex.uni.lodz.pl/lex/content.rpc?rep=1434021459133_56843 (dostęp: 11.06.2015).

ści⁷. Obniżeniu ulega przy tym zarówno dolna, jak i górna granica okresu próby, który wynosić może od roku do lat trzech, z wyjątkiem sprawcy młodocianego oraz sprawcy, który popełnił przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, wobec których granice te wynoszą odpowiednio od 2 do 5 lat⁸.

Takie ukształtowanie instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary nie pozostaje bez wpływu na proces jej wykonania. Szczególnie istotna wydaje się przesłanka negatywna w postaci skazania na karę pozbawienia wolności w czasie popełnienia przestępstwa. Należy przyjąć, że odnosi się to zarówno do kary z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, jak i kary bezwzględnej. Takie rozwiązanie ma zabezpieczać przed multiplikacją kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, co stwarzało dotychczas problemy zwłaszcza w obliczu konieczności zarządzenia wykonania kary wcześniej warunkowo zawieszanej, gdy orzeczona wobec sprawcy kara za przestępstwo popełnione w okresie próby była karą z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Należy jednakże pamiętać, że „skazanie na karę pozbawienia wolności” obowiązuje od momentu uprawomocnienia się orzeczenia do chwili zatarcia skazania. O ile przy pomyślnym przebiegu okresu próby zatarcie następuje po 6 miesiącach od jego zakończenia, o tyle w przypadku zarządzenia wykonania kary czy też kary bezwzględnej pozbawienia wolności obowiązują znacznie dłuższe terminy ustawowe (art. 107 k.k.).

Na marginesie dodać należy, że omawiane przesłanki formalne nie dotyczą jednak sprawców określonych w art. 60 § 3 i 4 k.k.

Nie uległa zmianie również przesłanka materialna w postaci pozytywnej prognozy kryminologicznej.

W tym miejscu wspomnieć wypada, że art. 72 § 1 k.k. obliguje sąd do orzeczenia co najmniej jednego obowiązku związanego z okresem próby. Takie rozwiązanie eliminuje tzw. proste warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności, w którym jedyną dolegliwość stanowi zagrożenie zarządzeniem wykonania kary w przypadku niepomyślnego upływu okresu próby⁹.

⁷ W zakresie zasadności zmian przesłanek warunkowego zawieszenia por. W. Zalewski, *op. cit.*, s. 151

⁸ Art. 70 § 1 i 2 k.k. w brzmieniu nadanym ustawą wskazaną w przyp. 1.

⁹ Por. S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 571 n.

Jednym z elementów instytucji związanej z poddaniem sprawcy próbie jest dozór nad skazanym. W przypadku warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, oddanie sprawcy pod dozór kuratora sądowego, osoby godnej zaufania lub innej instytucji wymienionej w art. 73 § 1 k.k., pozostawione jest co do zasady uznaniu sądu orzekającego. Wyjątek stanowią młodociani sprawcy przestępstwa umyślnego, sprawcy określani w art. 64 § 2 k.k., sprawcy przestępstwa popełnionego w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych oraz sprawcy, którzy popełnili przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, wobec których dozór jest obowiązkowy¹⁰.

Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności może zostać orzeczone w dwóch postaciach:

1. warunkowe zawieszenie połączone z co najmniej jednym obowiązkiem próby, bez dozoru.

2. warunkowe zawieszenie wykonania kary połączone z co najmniej jednym obowiązkiem próby oraz dozorem kuratora sądowego lub osoby godnej zaufania (obligatoryjnym lub fakultatywnym).

Stosownie do treści art. 178 § 1 k.k.w. w sprawach związanych z wykonaniem orzeczenia o warunkowym zawieszeniu wykonania kary właściwy jest sąd, który w danej sprawie orzekł w pierwszej instancji, chyba że skazany został oddany pod dozór kuratora sądowego, wówczas właściwy jest sąd rejonowy, w którego okręgu dozór jest lub ma być wykonywany¹¹. Orzeczenia z warunkowym zawieszeniem wykonania kary są zatem wykonywane przez zawodowych kuratorów sądowych, będących organami postępowania wykonawczego, przy czym pewne czynności w tym postępowaniu, np. niektóre dozory, mogą być wykonywane przez kuratorów społecznych jako czynności powierzone (zlecone).

Wykonanie przez kuratora sądowego orzeczeń z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności w pierwszej, wspomnianej wyżej postaci, wydaje się nie rodzić wątpliwości. Polega ono bowiem głównie na kontroli okresu próby oraz orzeczonych przez sąd obowiązków. Działania podejmowane przez kuratora sądowego regulują przepisy art. 173 i 174 k.k.w., określające prawa i obowiązki odpo-

¹⁰ Art. 73 § 2 k.k.

¹¹ Zob. S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 593.

wiednio kuratorów zawodowych oraz społecznych, jak również przepisy rozporządzenia wykonawczego wydanego na podstawie art. 176 k.k.w.¹²

Bardziej problematyczne wydaje się wykonywanie przez kuratorów sądowych orzeczeń z warunkowym zawieszeniem wykonania kary, połączonym z obowiązkami próby oraz dozorem kuratora sądowego. Z uwagi na wprowadzone w tym zakresie istotne zmiany, wypada pochylić się nad tym zagadnieniem.

Zanim to jednak nastąpi, stwierdzić trzeba, że wątpliwości nasuwa treść art. 178 § 2 k.k.w., który stanowi, że wykonując orzeczenie o warunkowym zawieszeniu wykonania kary w stosunku do skazanego przez sąd powszechny, który nie został oddany pod dozór lub zobowiązany do wykonania obowiązków związanych z okresem próby, sąd stosuje odpowiednio art. 14 k.k.w., a zatem korzysta z wywiadów zleconych kuratorem sądowym¹³.

Już wstępna analiza tego przepisu wskazuje na niespójność pomiędzy rozwiązaniami k.k. i k.k.w. Skoro bowiem k.k. nie przewiduje prostego warunkowego zawieszenia wykonania kary, to nie może być mowy o wykonywaniu orzeczenia z warunkowym zawieszeniem wykonania kary, w którym nie nałożono na sprawcę żadnych obowiązków próby.

Z punktu widzenia wykonania orzeczenia, w którym oddano sprawcę pod dozór kuratora sądowego, istotne jest omówienie wprowadzonego do k.k.w., odpowiednio art. 169a i 169b.

Pierwszy z nich określa zasady sprawowania nadzoru nad wykonywaniem dozoru, wskazując organ do tego właściwy oraz zakres przedmiotowy nadzoru. Zgodnie z treścią § 1 nadzór nad wykonywaniem dozoru należy do sądu właściwego do orzekania w przedmiocie wykonania kary lub środka, w związku z którymi skazanego oddano pod dozór. Zakres nadzoru określa § 2 tego przepisu. Obejmuje on kontrolę i ocenę: legalności i prawidłowości wykonywania dozoru, wykonywania zadań

¹² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. z dnia 11 marca 2013 r., poz. 335).

¹³ W zakresie wykładni przepisu art. 178 § 2 k.k.w. (przed nowelizacją art. 178 § 1 k.k.w.) zob. S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 589. Por. też T. Kalisz, *Węzłowe problemy kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszanej i jej wykonywania*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 11, 2002, s. 313.

probacyjnych i działalności wychowawczej kuratora sądowego oraz przebiegu procesu resocjalizacji skazanego, prawidłowości sporządzania przez kuratora sądowego dokumentacji i akt dozoru.

Art. 169b k.k.w. wprowadza wymóg szacowania ryzyka powrotu do przestępstwa przez sprawcę poddanego pod dozór kuratora sądowego. Zgodnie z treścią § 1 sprawy przestępstw, wobec których sprawowany jest dozór, kwalifikowani są do jednej z trzech grup ryzyka, tj. grupy obniżonego ryzyka — A, grupy podstawowej — B i grupy podwyższonego ryzyka — C. Sposób sprawowania dozoru przez kuratora sądowego, czyli m.in. stopień intensywności kontroli, pomocy oraz zakres obowiązków kuratora, zależy zatem od tego, do której grupy został zakwalifikowany skazany poddany dozorowi. W konsekwencji ma to wpływ na sposób wykonania orzeczenia z warunkowym zawieszeniem wykonania kary.

Omawiane rozwiązanie zostało wprowadzone do prawa karnego wykonawczego jako *novum* już wcześniej, bo w rozporządzeniu wykonawczym z 2013 r.¹⁴, i już od początku obowiązywania zaczęło rodzić wątpliwości natury formalnej. Ostatecznie Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 16 grudnia 2014 r., sygn. akt U 2/4¹⁵, podzielił te wątpliwości, uznając za sprzeczne z art. 92 ust. 1 Konstytucji RP przepisy § 11–14 Rozporządzenia — dotyczące klasyfikacji skazanych wg ryzyka powrotności do przestępstwa oraz obowiązków kuratorów sądowych związanych z dokonaną kwalifikacją, jak również przepisy § 5 ust. 5 i § 25 ust. 5 — dotyczące przekazywania przez kuratora sądowego określonego komendantowi Policji, właściwemu ze względu na miejsce stałego pobytu skazanego, informacji o oddaniu skazanego pod dozór oraz zakończeniu dozoru, jeśli nastąpiło ono w inny sposób niż na skutek upływu okresu próby w sprawach związanych z popełnieniem przestępstwa polegającego na użyciu przemocy lub groźby bezprawnej.

Jednakże z uwagi na doniosłość regulowanej materii Trybunał odroczył termin utraty mocy obowiązującej omawianych przepisów do dnia 30 czerwca 2015 r.

Ustawodawca celem „zalegalizowania” przepisów określających sposób sprawowania dozoru w oparciu o szacowanie ryzyka, wprowa-

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości powołane w przyp. 12.

¹⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 grudnia 2014 r., sygn. akt U 2/14, (Dz.U. z dnia 23 grudnia 2014 r., poz. 1875).

dził w ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. odpowiednie przepisy do kodeksu karnego wykonawczego, stanowiące w zasadzie wierną kopię zapisów rozporządzenia z 2013 r. w zakresie oceny ryzyka, klasyfikacji skazanych oraz konsekwencji prawnych przypisania do odpowiedniej grupy.

Art. 169b w § 1 wyraźnie określa cele, dla jakich zostały ustalone trzy grupy ryzyka. Przede wszystkim jest nim zapewnienie optymalnego oddziaływania na osoby, wobec których sprawowany jest dozór oraz stosowanie właściwej metody kontroli tych osób.

W ten sposób ustawodawca starał się wprowadzić jednolite standardy sprawowania dozoru wobec skazanych, które uzależnione zostały od stopnia ryzyka powrotności sprawcy do przestępstwa.

Wydaje się jednak, że ustalenie konieczności szacowania ryzyka dopiero na etapie postępowania wykonawczego prowadzi do sytuacji, w której z jednej strony, sąd, orzekając o warunkowym zawieszeniu wykonania kary, uznaje, że pomimo niewykonania kary skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, a w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa, z drugiej zaś już na samym początku okresu próby sprawca zostaje „stygmatyzowany” przypisaniem do grupy sprawców zagrożonych ryzykiem powrotu do przestępstwa. Skoro takie „ryzyko” istnieje już w momencie poddawania sprawcy próbie, to przyjęć trzeba, że istniało też w chwili konstruowania prognozy kryminologicznej. Skoro tak, to w tej sytuacji dobrym rozwiązaniem byłoby może rozważenie stosowania przedmiotowej instytucji już na etapie konstruowania prognozy kryminologicznej. W przeciwnym razie owe „założenia” wobec sprawcy oddanego pod dozór wydają się sprzeczne.

W tym miejscu kilka słów wypada poświęcić uzasadnieniu wprowadzenia do polskiego prawa karnego instytucji „szacowania ryzyka powrotności do przestępstwa”. W uzasadnieniu do projektu nowelizacji k.k. i k.k.w. zawarte jest lakoniczne stwierdzenie, że dodanie przepisu art. 169b k.k.w. wynika z konieczności uregulowania tej kwestii na poziomie ustawy.

Głównym powodem wprowadzenia podziału dozorowanych na trzy grupy ryzyka, jak wynika z uzasadnienia do rozporządzenia wykonawczego z 2013 r., jest konieczność zapewnienia „prawidłowego zarządzania sprawami”, racjonalnego obciążenia kuratorów pracą, oraz zwiększenia intensywności oddziaływań kuratora sądowego w sprawach, w których jest to potrzebne, przy minimalizowaniu oddziaływań w spra-

wach, w których „z uwagi na właściwości skazanego, udział kuratora należy ograniczyć do niezbędnego minimum”¹⁶. Podkreślono ponadto, że zaproponowany podział na grupy ryzyka oparty jest na jasnych i czytelnych kryteriach w przeciwieństwie do wcześniejszego stanu prawnego, w którym kurator sądowy w sposób dowolny i subiektywny „decydował o zakresie intensywności oddziaływań wobec skazanego, niezależnie od stopnia trudności sprawy i występujących w niej czynników ryzyka”¹⁷.

Warto zatem dokonać analizy przesłanek kwalifikacji skazanych poddanych dozorowi w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności.

Art. 169b k.k.w. wskazuje następujące grupy ryzyka:

1. Grupa obniżonego ryzyka — A, do której kwalifikuje się osoby, wobec których zastosowano warunkowe umorzenie postępowania, a także osoby dotychczas niekarane, których właściwości i warunki osobiste i środowiskowe, dotychczasowy sposób życia oraz których zachowanie się po popełnieniu przestępstwa uzasadniają przekonanie, że będą one w okresie próby przestrzegać porządku prawnego, a w szczególności nie popełnią ponownie przestępstwa.

2. Grupa podstawowa — B, do której kwalifikuje się osoby, które nie spełniają przesłanek grupy obniżonego ryzyka, ani grupy podwyższonego ryzyka — C.

3. Grupa podwyższonego ryzyka — C, do której kwalifikuje się następujących skazanych:

- a) skazanych określonych w art. 64 k.k.,
- b) skazanych, którzy po wydaniu wyroku lub w okresie próby popełnili przestępstwo podobne,
- c) osoby uzależnione skazane za przestępstwo pozostające w związku z używaniem alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego środka,
- d) skazanych za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego, a także za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej popełnione w związku zakłóceniem czynności psychicznych o podłożu seksualnym, innym niż choroba psychiczna,

¹⁶ Uzasadnienie do projektu Rozporządzenia MS w sprawie sposobu wykonywania obowiązków..., s. 8. Tekst uzasadnienia dostępny na stronie internetowej <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs/517/52889/52920/dokument66446.pdf>.

¹⁷ *Ibidem*.

e) skazanych z zaburzeniami psychicznymi, jeżeli zaburzenia te miały związek z popełnieniem przestępstwa,

f) skazanych w związku ze stosowaniem przemocy w rodzinie, którzy pozostają z osobą pokrzywdzoną we wspólnym gospodarstwie domowym w okresie próby, z wyłączeniem osób, wobec których zastosowano warunkowe umorzenie postępowania,

g) skazanych związanych z subkulturami przestępczymi lub grupami mającymi związek ze środowiskiem przestępczym,

h) skazanych, którzy wymagają intensywnych działań w okresie próby ze względu na dotychczasową karalność, sposób życia, właściwości osobiste i zachowanie w okresie próby, w tym stopień wykonania orzeczonych obowiązków, albo ze względu na inne okoliczności.

Jednocześnie przepis ten przewiduje możliwość zakwalifikowania w szczególnie uzasadnionych przypadkach skazanego spełniającego przesłanki grupy B do grupy A oraz spełniającego przesłanki grupy C do grupy B. Wspomnieć należy, że kwalifikacji oraz zmiany grupy dokonuje sędzia i kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej, który w wyniku nowelizacji przepisów k.k.w. został podniesiony do rangi organu postępowania wykonawczego.

Teoretycznie zatem skazany na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary, którego oddano pod dozór, może być zakwalifikowany do każdej z grup ryzyka. Uważna analiza przesłanek pozwala jednak na twierdzenie, że skazani na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, których poddano dozorowi, będą, co do zasady, kierowani do grupy A lub B. Skłania do tego zwłaszcza uważna lektura kryteriów kwalifikacji do grupy C.

Warto w tym miejscu podkreślić, że przesłanki te pomimo zakładanej przez ustawodawcę przejrzystości nasuwają wiele wątpliwości, podnoszonych w literaturze przedmiotu¹⁸.

Przede wszystkim mają one niejednorodny charakter. Część z nich to przesłanki formalne, np. skazanie w warunkach recydywy specjalnej, popełnienie przestępstwa podobnego w okresie próby, skazanie za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego czy skazanie w związku ze stosowaniem przemocy w ro-

¹⁸ B. Stańdo-Kawecka, *Wybrane problemy profesjonalizacji organów probacyjnych i klasyfikacji sprawców oddanych pod dozór do grup ryzyka*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 33, 2015, s. 31 n.

dzinie. Wypełnienie przez skazanego na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania niektórych z nich, np. skazanie w warunkach recydywy specjalnej, czy skazanie za popełnienie w okresie próby przestępstwa podobnego, wydaje się niemożliwe z uwagi na nowy kształt instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary, która wyklucza skazanie na karę pozbawienia wolności w czasie popełnienia przestępstwa.

Pozostałe przesłanki grupy C to przesłanki o charakterze materialnym, ewidentnie ocenne, jak np. uznanie, że skazany wymaga intensywnych działań w okresie próby itd., co czyni ten katalog otwartym, a to sprawia, że trudno uznać kryteria podziału na grupy ryzyka zawarte w art. 169b k.k.w. za precyzyjne.

Niejasne wydaje się kryterium skazania osoby uzależnionej za przestępstwo pozostające „w związku z używaniem alkoholu”. Przed wszystkim o istnieniu bądź nie takiego związku decydować będzie sąd w postępowaniu jurysdykcyjnym, a nie kurator sądowy (ewentualnie kierownik zespołu) w postępowaniu wykonawczym. Powstaje ponadto pytanie, jak szeroko bądź jak wąsko rozumieć ów związek.

Kwalifikacja skazanych na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, wydaje się jednak niezmiernie istotna w procesie wykonywania przez kuratora sądowego tego typu orzeczeń, gdyż determinuje sposób wykonywania dozoru, zarówno z uwagi na fakt, że dozór ten wobec grupy A i B sprawować może kurator społeczny, jako dozór powierzony, zaś wobec grupy C wyłącznie kurator zawodowy (poza szczególnymi przypadkami)¹⁹, jak i, a może przede wszystkim, z uwagi na zakres obowiązków kuratora sądowego, związanych z wykonywaniem dozoru wobec poszczególnych grup.

Analizując treść § 8–10 art. 169b k.k.w. należy stwierdzić, że owa, zakładana przez ustawodawcę „standaryzacja” w zakresie obowiązków, dotyczy głównie częstotliwości kontaktów z dozorowanym, przeprowadzania wywiadów środowiskowych, współpracy z Policją, badania na obecność alkoholu lub innych środków, jak też kontaktów z innymi organizacjami i stowarzyszeniami zajmującymi się pomocą skazanym.

Jednocześnie ustawodawca przy określaniu intensywności dozoru również posługuje się pojęciami ocennymi. Jako przykład może tu służyć

¹⁹ Zob. art. 169b § 5 k.k.w.

obowiązek w postaci „systematycznego” wzywania skazanego do stawiania się w siedzibie sądu czy też „systematycznego” utrzymywania kontaktu z odpowiednimi stowarzyszeniami. To z kolei znów rodzi pytanie o zasadność tak skonstruowanej „standaryzacji sprawowania dozoru”.

Próba profesjonalizacji sprawowania dozoru przez kuratora sądowego w kształcie wprowadzonym do art. 169 b k.k.w. powodować może poważne problemy w zakresie jej stosowania w praktyce. Oczywisty jest bowiem fakt, że niezależnie od określonych w ustawie standardów postępowania przy sprawowaniu dozoru i tak wybór w zakresie metod działania oraz modelu dozoru²⁰ pozostaje w gestii kuratora sądowego i dostosowany być musi do indywidualnego przypadku. Nie uda się bowiem dobrze sprawować dozoru wobec danej grupy skazanych bez uwzględnienia odmienności każdego skazanego poddanego dozorowi.

Istotne znaczenie z punktu widzenia wykonywania orzeczeń z warunkowym zawieszeniem wykonania kary ma uprawnienie zawodowego kuratora sądowego do występowania do sądu ze stosownymi wnioskami umożliwiającymi modyfikację okresu próby.

W myśl art. 74 § 2 k.k., sąd wobec skazanego na karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają, może w okresie próby ustanawiać, rozszerzać lub zmieniać obowiązki wymienione w § 1 pkt 3–8 art. 72 k.k., od nałożonych obowiązków zwolnić, jak również oddać pod dozór lub od dozoru zwolnić²¹. Jednocześnie art. 173 k.k.w. w § 2 wśród obowiązków zawodowego kuratora sądowego wskazuje składanie wniosków o ustanowienie, rozszerzenie lub zmianę obowiązków w okresie próby, o zwolnienie od wykonania tych obowiązków albo o oddanie pod dozór lub o zwolnienie od dozoru, a także składanie wniosków o zarządzenie wykonania kary warunkowo zawieszanej, przy czym przepis ten przewiduje obowiązek udziału kuratora zawodowego w posiedzeniach sądu w wypadkach wskazanych w ustawie. Wydaje się, że udział ten jest uzasadniony co najmniej we wszystkich tych sprawach, w jakich kurator zawodowy występował z którymkolwiek z wymienionych wyżej wniosków.

²⁰ W zakresie metod i sposobów pracy z dozorowanym zob. np. K. Jadach, *Praca kuratora sądowego w sprawach rodzinnych nieletnich i karnych*, Poznań 2011, s. 155–158 oraz A. Chmielewska, *Rola kuratora sądowego w relacji z dozorowanymi — sprawcami przestępstw*, „Probacja” 2014, nr 1, s. 66 n.

²¹ Zob. S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 591.

W odniesieniu do nowych rozwiązań wprowadzonych ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. nie można pominąć regulacji związanych z zarządzeniem wykonania kary. Nadal zarządzenie to ma charakter obligatoryjny bądź fakultatywny.

Podstawę tego pierwszego stanowi, zgodnie z treścią art. 75 § 1 k.k., popełnienie przez skazanego w okresie próby podobnego przestępstwa umyślnego, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Zmiana ta przede wszystkim wynika z kształtu przyjętych w nowelizacji przesłanek warunkowego zawieszenia wykonania kary²². Wypełnia ona także lukę powstałą w wyniku orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego²³, w którym uznał on częściową niekonstytucyjność przepisu w dotychczasowym brzmieniu.

Podstawę fakultatywnego zarządzenia wykonania kary stanowi rażąco naruszenie przez skazanego porządku prawnego w okresie próby, w szczególności popełnienie innego niż wymienione wyżej przestępstwa, uchylanie się od uiszczenia grzywny, dozoru, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, kompensacyjnych lub przepadku.

W takiej sytuacji istnieje jednak możliwość, wynikająca z treści art. 173 § 3 i 4 k.k., powstrzymania się przez kuratora zawodowego od wystąpienia z wnioskiem o zarządzenie wykonania kary i udzielenie skazanemu pisemnego upomnienia, ze wskazaniem rodzaju naruszeń oraz informacją o skutkach niezastosowania się do upomnienia. W przypadku zaistnienia omawianych okoliczności po udzieleniu upomnienia kurator występuje do sądu z wnioskiem o zarządzenie wykonania kary.

Ponadto sąd może zarządzić wykonanie kary, jeżeli skazany po wydaniu wyroku, a przed jego uprawomocnieniem się rażąco narusza porządek prawny, zwłaszcza jeżeli w tym czasie popełnił przestępstwo.

²² W zakresie przesłanek obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary przed nowelizacją zob. R.A. Stefański, *Obligatoryjne zarządzenie wykonania kary zawieszona warunkowo*, „Probacja” 2010, nr 2, s. 5–27; K. Wróblewski, *W kwestii zasadności przesłanek obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary (art. 75 § 1 kk)*, „Przegląd Prawa i Administracji” 80, 2009, s.194 n.

²³ Wyrok TK z 17 lipca 2013 r. sygn. akt SK 9/10 (Dz.U. z dnia 8 sierpnia 2013 r., poz. 905). Zob. też P. Daniluk, *Konstytucyjne prawa do sądu oraz do obrony a obligatoryjne zarządzenie wykonania kary*, „Ius Novum” 2011, nr 2, s. 60.

Regulacja o dużym znaczeniu dla wykonywania orzeczenia z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności stanowi możliwość skrócenia przez sąd kary, której wykonanie zarządzone, nie więcej jednak niż o połowę, uwzględniając dotychczasowy przebieg okresu próby, w szczególności zaś wykonanie nałożonych przez sąd obowiązków (art. 75 § 3a k.k.).

Proponowane rozwiązanie wydaje się przekonujące z tego chociażby powodu, że zakładając, jak wskazują przedstawiciele nauki i praktyki wymiaru sprawiedliwości, że wymierzając sprawcy przestępstwa karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, z reguły sąd orzeka karę surowszą co do okresu jej trwania, niż gdyby orzekał tę karę bez warunkowego zawieszenia wykonania kary, to w sytuacji zarządzenia jej wykonania dolegliwość dla sprawcy jest większa²⁴. Zasadne wydaje się zatem zaliczenie w tej sytuacji na poczet zarządzonej kary tej części okresu próby, która przebiegła pomyślnie.

Jednocześnie art. 178 § 4 k.k.w. stanowi, że przed wydaniem przez sąd postanowienia w przedmiocie skrócenia zarządzonej kary pozbawienia wolności sąd wysłuchuje, o ile jest to możliwe, zarówno skazanego, jak i zawodowego kuratora sądowego.

Liberalizując przepisy odnoszące się do zarządzenia wykonania kary, której wykonanie warunkowo zawieszono, ustawodawca posunął się jeszcze dalej, wprowadzając w treści art. 75a § 1 k.k. możliwość orzeczenia przez sąd, w razie zaistnienia przesłanek fakultatywnego zarządzenia wykonania kary, zamiast zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności, kary wolnościowej, tj. ograniczenia wolności w formie obowiązku pracy bądź grzywny, o ile cele kary zostaną w ten sposób spełnione. Sąd orzekając taką zamianą, powinien mieć na względzie wagę i rodzaj czynu zabronionego przypisanego skazanemu. Sąd dokonuje przeliczenia, przyjmując, że jeden dzień kary pozbawienia wolności jest równoważny dwóm dniom kary ograniczenia wolności oraz dwóm stawkom dziennym grzywny, przy czym kara ograniczenia wolności nie może przekroczyć dwóch lat, a kara grzywny 810 stawek dziennych. Zamiana kary nie zwalnia jednak skazanego od wykonania orzeczonych wobec niego środków karnych, kompensacyjnych lub zabezpieczających.

²⁴ Por. wyrok SA w Łodzi z dnia 23 listopada 2000 r., sygn. akt II Aka 217/00, Prok. i Pr. 2001, nr 6 (wkładka), poz. 16. oraz wyrok SA w Katowicach z dnia 20 listopada 2003 r., sygn. akt II Aka 391/03, KZS 2004, z. 6, poz. 37.

Omawiany przepis nakazuje w miarę możliwości wysłuchać skazanego, ale nie zawiera podobnych regulacji w odniesieniu do kuratora sądowego. Wydaje się jednak, że sąd będzie podejmował analizowaną decyzję o zamianie na posiedzeniu w sprawie zarządzenia wykonania kary. Będzie więc mieć tu zastosowanie przepis art. 178 § 3 k.k., który stanowi, że w posiedzeniu takim ma prawo wziąć udział zawodowy kurator sądowy, jeżeli skazany w okresie próby został oddany pod dozór kuratora lub zobowiązany do wykonania obowiązków próby.

Podkreślić należy, że w razie uchylania się przez skazanego od wykonania kary ograniczenia wolności lub grzywny, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, przepadku lub środków kompensacyjnych, sąd uchyla zamianę i zarządza wykonanie kary, przy czym na poczet zarządzonej kary zalicza się dotychczas uiszczona grzywnę lub wykonaną karę ograniczenia wolności.

Wydaje się, że omówione wyżej rozwiązanie, choć w założeniu ma zapewne odciążać zakłady karne, może odbić się niekorzystnie na procesie wykonywania przez kuratorów sądowych orzeczeń z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności. Przede wszystkim wydaje się, że w konsekwencji proponowane rozwiązanie nie spowoduje „odciążenia” kuratorów sądowych. Wprawdzie zmieniona konstrukcja warunkowego zawieszenia wykonania kary powinna przyczynić się do zmniejszenia liczby wydawanych orzeczeń z warunkowym zawieszeniem wykonania kary, ale w to miejsce pojawi się konieczność wykonywania przez kuratorów kar wolnościowych, orzeczonych zamiast zarządzenia wykonania kary. Ponadto trudno zaakceptować sytuację, w której środek *stricte* probacyjny, który w danej sytuacji się nie sprawdził, zastępowany jest karami wolnościowymi o podobnym charakterze. Ponadto rozwiązanie to budzi zastrzeżenia z punktu widzenia ekonomiki procesowej.

Istotne jest także ustalenie, czy w przypadku zamiany kary pozbawienia wolności na karę ograniczenia wolności lub grzywnę w postępowaniu w sprawie zarządzenia wykonania kary nadal karą orzeczoną pozostaje kara pozbawienia wolności, czy staje się nią kara, na którą dokonano zamiany.

Odpowiedź na to pytanie rodzi poważne konsekwencje chociażby w zakresie możliwości, bądź nie, warunkowego zawieszenia wykonania kary orzeczonej za inne popełnione przez sprawcę przestępstwo. Pewną wskazówką może być treść art. 76 § 1 k.k., który stanowi, że w wypad-

ku, jaki przewidziany jest w art. 75 a k.k., zatarcie skazania następuje z upływem okresów przewidzianych w art. 107 § 4 i 4a, a zatem w razie skazania na karę ograniczenia wolności bądź grzywny. Nie rozwiązuje to jednak sprawy, gdyż z brzmienia przepisu jasno wynika, że chodzi o „skazanie” na karę wolnościową. Wydaje się zatem, że w tej sytuacji należy wyraźnie odróżnić etap orzekania-skazania i etap wykonania kary. Zatarciu ulega skazanie, a zatem istotny jest z tego punktu widzenia etap orzekania. W omawianej sytuacji orzekanie-skazanie obejmuje karę pozbawienia wolności. Jednakże z uwagi na fakt, że na etapie wykonywania kary nastąpiła jej zamiana na karę ograniczenia wolności lub grzywnę, która *de facto* została wykonana, termin wymagany do zatarcia skazania wyznaczają przepisy dotyczące skazania na te właśnie kary. Nie zmienia to jednak, jak się wydaje, charakteru kary orzeczonej.

Omawiane przepisy nie dają także odpowiedzi na pytanie, co się dzieje z grzywną orzeczoną na podstawie art. 71 k.k. w przypadku zamiany kary pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono, na karę ograniczenia wolności lub grzywnę. Może to znów w praktyce rodzić poważne problemy.

Podkreślić trzeba, że w najbliższym okresie dla wykonywania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania duże znaczenie będą miały przepisy przejściowe, tj. art. 16 i 17 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r.

Pierwszy z nich przewiduje, że w sprawach zakończonych przed dniem 1 lipca 2015 r. prawomocnym wyrokiem, w którym orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania i nie zarządzono wykonania kary, sąd na wniosek skazanego, jeżeli cele kary zostaną w ten sposób spełnione, może zamienić tę karę na grzywnę, jeśli dochody skazanego, jego możliwości zarobkowe i stosunki majątkowe uzasadniają przekonanie, że grzywnę uiści. Wówczas jeden dzień kary pozbawienia wolności równoważny jest dwóm stawkom dziennym grzywny, przy czym nie może ona przekroczyć granicy 810 stawek dziennych. Jeżeli sytuacja finansowa sprawcy wskazuje na to, że nie jest on w stanie uiścić grzywny, sąd może zamiast kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania orzec karę ograniczenia wolności w postaci nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Konsekwencje niewykonania tych kar są takie same, jak wskazane wyżej.

Art. 17 ustawy odnosi się do sytuacji, gdy przed 1 lipca 2015 r. sąd wydał postanowienie o zarządzeniu wykonania kary pozbawienia wolności na podstawie art. 75 § 2 k.k. i pozwala na dokonanie jej zamiany na karę ograniczenia wolności w formie obowiązku pracy, o ile cele kary zostaną w ten sposób osiągnięte. Zamiana ta również musi być poprzedzona wnioskiem skazanego.

Znamienne, że w obu wypadkach ustawodawca milczy na temat możliwości złożenia takiego wniosku przez kuratora sądowego oraz jego udziału w posiedzeniu. Należałoby zatem przyjąć, że ustawodawca pomija tu rolę kuratora jako organu postępowania wykonawczego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że zakres omówionych wyżej zmian zarówno w przepisach prawa materialnego, jak i procesowego niewątpliwie nie pozostanie bez istotnego wpływu na sposób wykonywania orzeczeń z warunkowym zawieszeniem wykonania kary przez kuratorów sądowych po 1 lipca 2015 r.

W chwili obecnej jest jeszcze jednak zbyt wcześnie, by jednoznacznie przesądzić, czy wprowadzone zmiany przepisów wpłyną pozytywnie czy negatywnie na i tak już nadmierne obciążenie pracą kuratorów sądowych, zwłaszcza zawodowych.

Conditional suspension of sentence following the amendments in the Polish Penal Code and Executive Penal Code — from the perspective of probation officer's tasks

Summary

This article refers to the changes of regulations in Polish penal law connected with conditional suspension of sentence and execution of such sentence. The paper describes the main problems that may occur during execution of such sentences by probation officers.

Keywords: probation officer, conditional suspension, deprivation of liberty, probation.